

Identificació de l'element

Denominació: REFUGI ANTIAERI DEL QUARTER GENERAL LUQUE

Clau: -

Codi: INC-E006

Grau de protecció: A2

Tipologia: Refugi subterrani antiaeri

Ús actual: En desús

Autoria: Suposadament pel Segon Batalló del Regiment d'Infanteria de Palma 28, però almanco en part es va utilitzar personal civil. Així consta a la documentació del pressupost complementari amb data de 23 d'agost de 1937: "... a ejecutar por personal civil." (Archivo Intermedio Militar de Palma).

Estil o corrent: Arquitectura militar de defensa del primer terç del segle XX.

Identificació espacial

Municipi: Inca

Situació: Avinguda del General Luque, 223-225

Coordenades UTM: X: 492081 / Y: 4396466

Altitud: 127 m

Entorn: Urbà; el búnquer fa el seu recorregut sota la plati d'armes del quarter.

Referència cadastral: 2163605DD9926S0001FR / 2163605DD9926S0002GT / 2163605DD9926S0003HY / 2163605DD9926S0004JU / 2163605DD9926S0005KI

Notes històriques

Gràcies a la documentació de la caixa 37 del fons de la *Comandancia de Obras y Fortificación de Baleares* de l'*Archivo Intermedio Militar de Baleares* sabem les etapes de la construcció del refugi:

- 30 de juliol de 1936. Només 10 dies després de l'aixecament militar el Comandant Militar de Balears va demanar a l'Enginyer Comandant un "...reconocimiento de los edificios militares y dependencias (...) para determinar los posibles locales aptos para ser habilitados para la defensa pasiva contra los ataques de la aviación...". L'enginyer militar va contestar d'ofici on, en referència al quarter d'Inca, diu que "No dispone de local alguno blindado si bien hay unos locales que tienen dos cubiertas de hormigón armado, las que convenientemente apuntaladas y reforzadas con sacos terreros u otro blindaje cualquiera pueden ofrecer abrigo bastante seguro."
- 10 de juliol de 1937. Plànol del refugi de l'enginyer militar Baltasar Montaner (vid. galeria d'imatges) i primer pressupost per a la seva construcció de 30.680 pessetes.
- 23 d'agost de 1937. Pressupost complementari de l'anterior de 15.090 pessetes.
- 12 de novembre de 1937. Relació dels refugis de Mallorca i la possibilitat de fer-los estancs davant un atac amb gasos.
- 25 de gener de 1939. Pressupost d'instal·lació d'enllumenat elèctric de 1.500 pessetes.
- 5 de maig de 1941. La *Comandancia de Fortificaciones y Obras de Baleares* redacta un llistat dels refugis construïts en edificis militars on s'indica la seva capacitat i elements de protecció. El del quarter d'Inca és el de més cabuda de tota l'illa amb capacitat per 1.600 persones i amb "5'00 m. tierra y capa de explosión de tierra".
- 24 de juny de 1941. Pressupost per l'empedrat de la plaça de 29.990 pessetes.
- 24 de març de 1942. La *Comandancia de Fortificaciones y Obras de Baleares* actualitza la relació dels refugis construïts en edificis militars. El del quarter d'Inca ja consta amb la "capa de explosión de piedra" i a observacions indica "Ampliar la capa de explosión", és a dir ampliar l'empedrat.

Així doncs, el refugi antiaeri es degué començar a construir a l'estiu o tardor de 1937, després dels primers bombardejos que patí l'illa ja a l'estiu del 36. Probablement a començaments de l'any 1939 ja estava enllestit ja que es pressuposta la instal·lació de l'enllumenat elèctric. Segons la documentació té 5 metres de terra a sobre i l'empedrat construït entre el 1941 i 1942. Es pensava fins ara (ROTGER, M. 2020) que el refugi fou construït pels mateixos soldats però segons la documentació de l'*Archivo Intermedio Militar de Palma* facilitada per B. FIOALmanco una bona part de l'obra fou executada per personal civil. Així consta en el "PRESUPUESTO COMPLEMENTARIO DEL REFUGIO DEL CUARTEL DEL GENERAL LUQUE (INCA) A EJECUTAR POR PERSONAL CIVIL" amb un cost de 42.963 pessetes a descomptar el romanent del pressupost anterior del 10 de juliol i aprovat el 13, i que feia un total de 15.090 pessetes.

L'empedrat de la plaça del quarter és posterior a la construcció del refugi. En el pressupost amb data de 24 de juny de 1941 es diu *“El refugio del Cuartel del General Luque cuya galería sigue el contorno del patio de forma rectangular cuya proyección horizontal rebasa la de la galería en 5'00 metros por la parte de los edificios, faltándole por el otro lado 3'00 metros para completar los 5 que se ordenan. En cuanto a las correspondientes a los lados menores del rectángulo, no tienen protección de ese material, por cuyo motivo será preciso construir el total.”* La finalitat de l'empedrat era construir una *“capa de explosión de adoquinado”* com a element de protecció de les galeries subterrànies en cas de caure una bomba sobre elles.

Descripció de l'element

Descripció estructures: El conjunt es troba a uns 5 metres de profunditat i té una superfície d'uns 400 metres quadrats. Està compost per quatre galeries que segueixen el perfil rectangular de la plaça d'armes del quarter. Els costats llargs amiden 59 metres, mentre que els curts just arriben als 24'6 metres. Els murs, segons el disseny del projecte, fan 30 centímetres de gruixa. La volta de canó de la coberta arriba als 2'7 metres i, segons FIOI (2019), l'amplada de 2'5 metres és superior a tots els refugis militars i civils de Palma.

El paviment dels accessos està compost de morter i de vores de pedra viva, però el de les quatre galeries està compost d'una capa d'arena. Es desconeix si és el paviment original o si s'hi va abocar per aconseguir un efecte absorbent del soroll quan es feu el canvi d'ús a galeria de tir.

Consta de 3 accessos, tots ells conservats tal com es dissenyaren en origen, però els exteriors estan actualment cegats per ambdós murs de bloquets d'argila moderns per evitar l'entrada de persones i de brutícia.

Es documenten 3 conductes, suposadament de ventilació, a les cobertes de tres de les cantonades del rectangle que forma el refugi. Curiosament sembla que la cantonada Sud no n'hagi tingut mai. Aquests conductes no apareixen al plànol del projecte del juliol del 37. Tots ells han perdut la seva funcionalitat perquè actualment no tenen sortida a l'exterior.

Cronologia: 1937-1942

Criteris de datació: Documentals

Classificació general: Arquitectura militar

Accessibilitat: A peu

Funcionalitat: Refugi antiaeri

Materials i tècniques de construcció: Pedra, formigó, morter, ferro, arena; en diverses tècniques

Bibliografia

ARMENGOL, A. I ARMENGOL, J. 2005. *La repressió a Inca. La República i la Guerra Civil*. Perifèrics: Palma.

FIOL, B. 2019. *Els refugis antiaeris de Palma i la defensa passiva a Mallorca durant la Guerra Civil*. Leonard Muntaner: Palma.

GELABERT, M. M. 2010. *Claustre de Sant Domingo: un passeig per la seva història*. Dins *X Jornades d'Estudis Locals* pp. 89-98.

GUAL, S. 1986. *Un siglo de la historia de Inca través de su guarnición militar (1879-1986)*. Simón Gual: Palma.

MASSOT, J. 1998. *Els bombardeigs de Mallorca durant la Guerra Civil (1936-1938)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat: Barcelona.

ROTGER, M. 2020. *Els refugis antiaeris de la Guerra Civil a Inca*. Dins *XXI Jornades d'Estudis Locals d'Inca*, pp. 179-199.

Agraïment especial a Bartomeu Fiol per la informació sobre la documentació consultada a *Archivo Intermedio Militar de Baleares*.

Estat de conservació

Estat de conservació: Bo

Causes del deteriorament: Erosió, falta de manteniment, canvi d'ús (galeries de tir) i abandonament.

Defectes de conservació: Cegament dels conductes de ventilació i de les 3 sortides del refugi cosa que provoca un nivell alt d'humitat.

Perills eventuals: Algunes arrels atravessen el sostre de volta de canó de la galeria que va de Nord a Est, és a dir la galeria del costat llarg que queda a l'esquerra quan s'entra per l'entrada del pavelló central.

Treballs realitzats: En algun moment recent (probablement en el darrer ús militar del quarter durant l'estada del cos de la Guàrdia Civil a partir de l'any 1988) es van utilitzar els costats llargs del refugi com a galeria de tir. Per tal motiu es degué fer la darrera instal·lació elèctrica, a més de reblir d'arena els cantons Est i Sud i construir dos parapets formats per quatre murs de blocs de formigó. En les parets i sostre de les galeries d'aquests dos punts s'observen les esquerdes provocades pels projectils o restes de metralla.

Protecció de l'element

Grau de protecció: A2

Protecció proposada: Conservació integral

Usos permesos: Investigació i divulgació del patrimoni. Usos culturals.

Elements destacats a preservar: Les dues entrades exteriors del pati d'armes amb els murs de 70 cm que les parapeten. Segons l'investigador Bartomeu Fiol és l'únic refugi d'aquest tipus de tots els que ha investigat que conserva totes les entrades d'una manera íntegra.

Intervencions preferents i admissibles: Tasques de manteniment i conservació del refugi. Restauració dels elements que han quedat malmesos pel canvi d'ús a galeria de tir; eliminar els parapets, els munts d'arena i demés elements. Reobertura de les entrades exteriors i dels conductes de ventilació cegats. De cara a una hipotètica museïtzació del refugi o com a espai cultural es permet un nou pavimentat i aprofitar-lo per la Instal·lació d'enllumenat elèctric adient.

Propietat: Municipal

Classificació del sòl: Urbà

Protecció existent: Fins a la redacció d'aquesta fitxa el refugi antiaeri no disposava de cap mena de protecció existent. A la fitxa del Quarter de Cavalleria (INC-E002) no se'n fa menció.

Altres / Observacions: A part del refugi civil de la plaça d'Espanya, es té constància que es va construir un tercer refugi, també civil en aquest cas, a la plaça de Sant Domingo.

Dins el recinte han estat catalogats, a part del mateix quarter de cavalleria (INC- E002), els escuts que conté l'edifici. Aquests tenen els codis INC- B037 (escut de la façana), INC- B038 (quatre escuts situats al pòrtic) i INC-B039 (el situat a la façana interior de la plaça d'armes).

Zona de protecció de l'element

Àmbit d'influència: El refugi antiaeri està ubicat al pati del quarter de cavalleria (INC-E002). Es marca una zona de protecció de 2 metres a comptar de la cara externa dels murs i la volta de canó del refugi.

Definició de les intervencions preferents sobre l'entorn de l'element: Eliminar l'arbrat que pugui fer malbé amb les seves arrels el refugi i reemplaçar-lo per altres espècies les arrels de les quals no puguin afectar els elements estructurals soterrats.

Plànol de delimitació de l'àmbit d'influència: Veure plànol adjunt.

Galeria

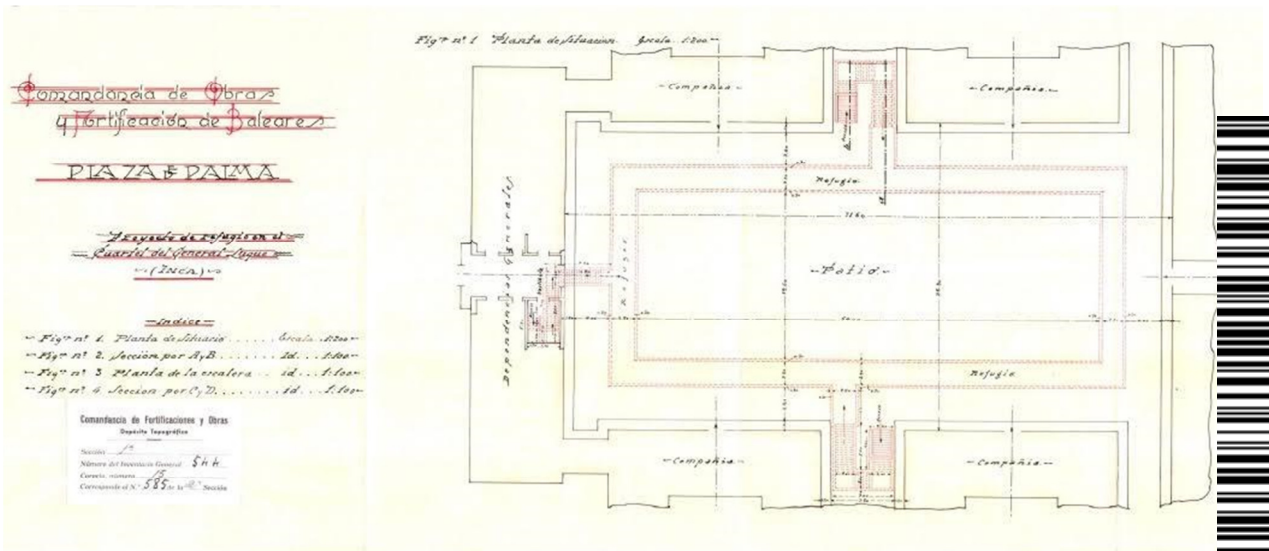

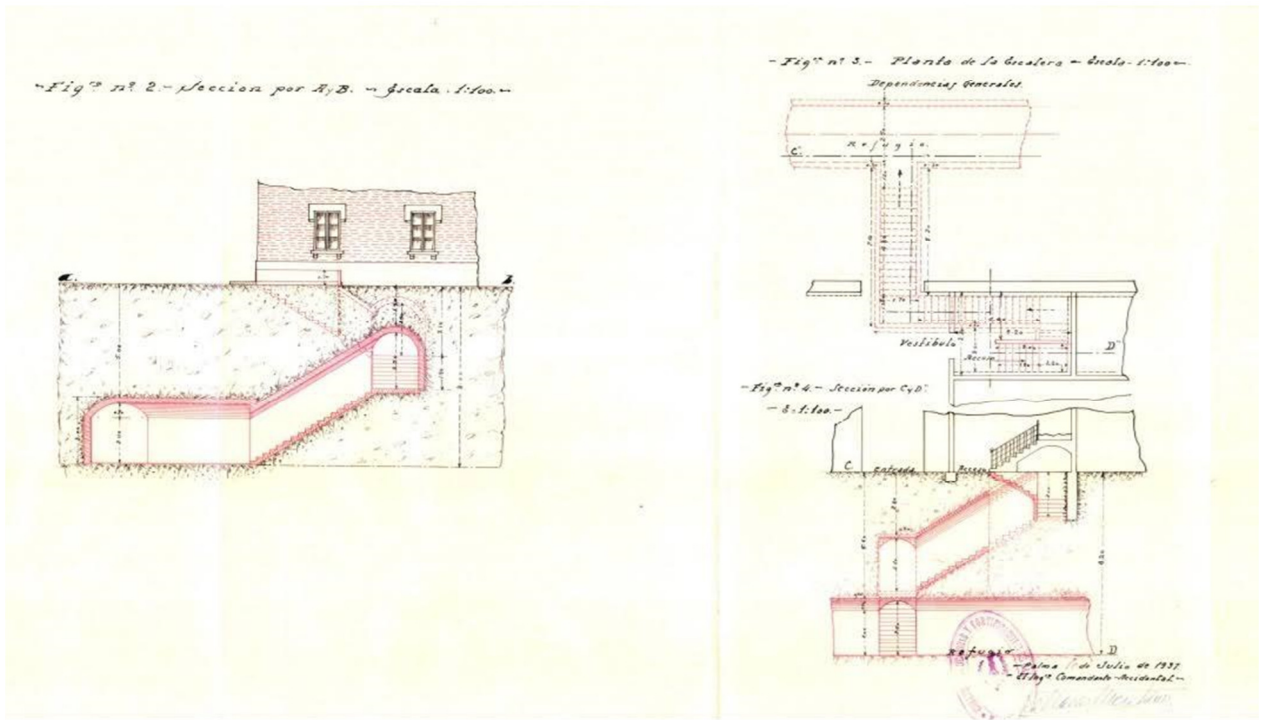

Plànol de situació

